

Metafor Kavramı Çerçevesinde Ayşe Kilimci'nin Hikâyelerinde Aşk Olgusu*

Alpay Gezer**

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Ağrı, Türkiye

* Bu çalışma yazarın, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde, Prof. Dr. Yakup Çelik'in danışmanlığında yürütmüş olduğu “Ayşe Kilimci’de İnsan-Eser-Üslûp” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

Öz

Birçok hikâyesinde gerek ana gerekse yan tema olarak aşkın çeşitli yönlerini ele alan Ayşe Kilimci, aşkı sadece kadın – erkek arasındaki bir duygu çerçevesinden işler. O, aşkı iyi ve güzel olan bütün eylemlerin başat unsuru olarak görür. Çevresinde aşka dair yaşananlara eleştirel bir gözle bakan yazar, aşkın giderek tek kişilik bir hadiseye dönüştüğüne şahit olsa da aşka inancını kaybetmez. Kendi perspektifinden kimi zaman aşkın ne olduğunu, kimi zaman da aşkın ne olmadığını başarılı bir şekilde anlatan yazar, orijinal metaforlarla çok geniş bir çerçeve çizmiştir. Hikâyelerinde yer yer sembolik karakterlere de yer veren, metaforik ve ironik bir sese sahip olan yazar, toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla kaleme aldığı hikâyelerinde aşkın büyüsunü hep yakalamıştır. Soyut bir kavram olan aşkı anlatabilmek için somut kavramlardan hareket etmek pek tabiidir. Benzetmenin temel mantığında olan şey de budur. Zayıf (soyut)'tan, kuvvetliye (somuta) doğru bir yöneliş mecaza ait unsurlarda söz konusudur. Bunun yanında soyut bir kavramı anlatmak için daha az soyut bir kavrama da gönderme yapılabilir. Bu minvalde Kilimci, çok geniş ve derin anlamlar içeren aşk kavramını müşahhas bir hale getirebilmek için metaforu bir manivela gibi kullanmıştır. Kilimci, aşk kavramını metaforlarla ifade ederken yazar sorumluluğunu elden bırakmamıştır. Metaforun örttüğü o karanlık yüzden haberdardır. Metafor bir düşüncüyü, bir hususu, bir noktayı genişletip açık ve belirgin bir hale getirirken konuya objektif olarak yaklaşmamızı sağlayabilecek kimi noktaları görünmez kılmaktadır. Bu durumun farkında olan Kilimci, metaforlarla parlattığı kavramların karanlıkta kalan yönlerini kimi zaman ironilerle kimi zaman da başka metaforlarla aydınlatarak okurun sağlıklı bir değerlendirme yapmasına imkân tanımıştır. Bu çalışmada Ayşe Kilimci'nin hikâyelerinde, kadim bir tema olan aşkı soyut alandan somut alana aktarırken kullandığı metaforlar tespit edilmiştir. Akabinde tespit edilen bu metaforlardan hareketle yazarın aşk olgusuna bakışındaki metaforik zenginlik ve renklilik ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Ayşe Kilimci, Aşk, Metafor, Hikâye, Soyut Kavram.

Makale Bilgileri /
Article Info:

Gönderim / Received:
15.02.2018
Kabul / Accepted:
25.05.2018

** Sorumlu Yazar /
Corresponding Author:

Ağrı İbrahim Çeçen
Üniversitesi,
Ağrı, Türkiye
alpaygezer@hotmail.com

Atıf için / To cite this article:

Gezer, A. (2018). Metafor kavramı çerçevesinde Ayşe Kilimci'nin hikâyelerinde aşk olgusu. *Curr Res Soc Sci*, 4(2), 73-82. doi:10.30613/curesosc.395551

Bağlantı için / To link to this article:

<http://dx.doi.org/10.30613/curesosc.395551>

The Phenomenon of Love in Ayşe Kilimci's Stories within the Frame of Metaphor Concept

Abstract

Ayşe Kilimci deals with various aspects of love as a main or a side theme in her many stories, yet, she does not treat love only as an emotional frame between man-woman relation. She accepts love as a dominant element of all good and beautiful acts. This author deals critically to love experiences around her. Although she has witnessed that love has gradually turned into a one-person tradition, she does not lose faith in love. From her own perspective, the author successfully explains what love is and sometimes what not to love, and has drawn a broad framework with original metaphors. Having a metaphoric and ironic sense, the writer sometimes uses symbolic characters in her stories, and she always catches magic of love in her stories which have a realistic social view. It is a natural necessary to use concrete concepts to express an abstract concept like love. That is what the analogy is. Moving from weak (abstract) to strong (concrete) requires metaphorical elements. In addition, a less abstract description can be used to describe an abstract concept. In this manner, Kilimci used metaphor as a leverage to convert love, which has a very wide and deep meaning, into a concrete concept. While expressing the concept of love with metaphors, she did not leave her responsibility as writer. Regarding an objective approach, some points may get invisible while expanding a metaphorical idea or making a metaphorical idea clear. She is aware of darkness that the metaphor covers. She gives opportunity to make a sound assessment to readers, by using ironies or other metaphors to make clear the dark aspects that she has gleamed with metaphors. In this study, the metaphors which transfer precious love theme from abstract to concrete field in Ayşe Kilimci stories have been determined. Following these metaphors, metaphorical richness and color of the author's view of love have been revealed.

Keywords: Ayşe Kilimci, Love, Metaphor, Story, Abstract Concept.

Giriş

Soyut kavramların anlaşılması için somut kavramlara ait dünyadan çeşitli dayanak noktalarına gereksinim duyarız. Bilinenden hareketle bilinmeyi, somuttan hareketle soyut olanı anlatmak için “alakası teşbih olan gerçek mecazlarla” (Pala, 1995, s. 360) metaforlar

oluşturulur. Metaforlar vasıtasıyla anlamın berraklaştığı, fizikötesi unsurların görünür, anlaşılır bir forma büründüğü görülür. Metaforlarla birbirlerine bağlanan kavramlar zihnimizde yeni ve orijinal bağlantılar kurulmasına imkân sağlayarak sadece soyut olanın anlaşılmasını değil, aynı zamanda öğrenilen kavramın akılda kalıcı olmasını da sağlarlar.

Aşk üzerine söylenen sözlere, yazılan eserlere baktığımızda gerek kelime ve cümle düzeyinde gerekse alegori boyutunda sayılamayacak kadar çok metaforla karşılaşırız. Aşk'ın kavram alanının çok geniş olması, hissediliş derecesinin sabit olmaması, kişiden kişiye değişen bir yapısının olması gibi çok çeşitli değişkenlerden dolayı ifade edilmesinde metaforik bir zenginlik söz konusudur. Aşkın diğer soyut kavramlara göre bu denli geniş bir metaforik yelpazeye sahip olmasında âşık olan kişinin eşyaya bakışının değişmesinin etkisi büyüktür. Âşık, aşkını en güzel şekilde ifade edebilmek ve duygularını anlamlandırabilmek için gerçek dünyayı, eşyayı sıra dışı bir bakışla değerlendirir. Çoğunlukla metaforik olan bu bakış alelade nesnelere (kelimeleri) benzetme potasında bir araya getirerek yeni ve somut bir anlam alanı meydana getirir.

Yaşar Nabi Nayır, Atilla İlhan, Hilmi Yavuz, Necati Cumalı gibi yazarların iltifatlarına mazhar olan Ayşe Kilimci'nin ilk kitabı “Yapma Çiçek Ustaları” adlı öykü kitabı için zor beğenilirliği ile bilinen Rauf Mutluay, “Bu kadar başarılı bir kitap hatırlamıyorum,” demiştir (Andaç, 2004, s. 203). Feridun Andaç'ın “öykü yazmak için doğmuş” (Andaç, 1999, s. 168), Feyza Hepçilingirler (2013, s.157)'in “taşan, çoşan, köpüren bir anlatımı var” dediği yazarın edebî hikâyeleri incelendiğinde aşkın çeşitli halleri üzerine onlarca hikâyesinin olduğu, buna bağlı olarak da aşkla ilgili çok sayıda metafora yer verdiği görülür. Ayrıntıya önem veren yapısıyla Ayşe Kilimci, hikâyelerinde aşk ana teması altında aşkta hicran, sevgide süreklilik, aşkta evliliğin rolü, aşkta kadın erkek farkı, karşılıksız aşk, sanat ve vatan aşkı, aşkı ifade edememe, aşkın çeşitli halleri, aşk-mutluluk ilişkisi, aşka ideolojik bakış gibi alt temalar yer alır. Kuyumcu dikkatiyle kelime ve anlam iççiliğine önem veren yazarın hikâyelerindeki bu

tematik zenginlik beraberinde vurucu imgeleri ortaya çıkaran etkileyici metaforları getirir.

Bu çalışmada Ayşe Kilimci'nin edebî hikâyeleri eser tarama yöntemiyle incelenerek yazarın kadim bir tema olan aşkı soyut alandan somut alana aktarırken kullandığı metaforlar tespit edilmiştir. Akabinde tespit edilen bu metaforlardan hareketle yazarın aşk olgusuna bakışındaki metaforik zenginlik ve renklilik ortaya konulmuştur.

1. Metafor Kavramı

Eski Yunanca “metaphora”dan gelen “metafor” sözcüğü “meta: öte” ve “pherein: geçmek, taşımak, yüklenmek” kelimelerinin birleşmesiyle “öteye geçmek, bir yerden başka bir yere götürmek” anlamına gelir (Nişanyan, 2004, s. 293; Lakoff ve Johnson, 2010, s. 16).

Metafor terimi etrafında Türkçede bir kavram kargaşası vardır. Arapçada “metafor” karşılığı olarak kullanılan “istiâre” sözcüğü ödünç alma (Pala, 1995, s. 290) anlamındadır. Bu anlamdan mündemiç Türkçe “eğretileme” kelimesi türetilmiştir. Hâlbuki metaforunda geçici, eğreti bir anlamdan ziyade kalıcı, köklü, yeni bir anlam söz konusudur. Metaforla ilişkisi olan mecaz, istiâre (eğretileme), alegori, temsil, teşbih gibi terimlerin çeşitli yönlerle hem birbirleriyle hem de metafor kavramıyla girift bağlantıları vardır. Bu terimler tek başlarına metaforu karşılamazlar (Harmancı, 2012, ss. 26-61). Mecaz, bir edebî sanat olmaktan ziyade diğer edebî sanatların ortaya çıkmasında bir yardımcı sanattır (Karataş, 2001, s. 32). Alakası teşbih olan mecazlar metaforun konusudur. Yine bir teşbih çeşidi olan istiârede teşbihin benzeyen ya da benzetilen unsurlarından sadece birinin kullanılmasıyla yapılan bir sanat söz konusudur. Özellikle birden fazla benzetme yönü kullanılarak yapılan temsili istiâre (Pala, 1995, ss. 290,291) bir düşünce veya kavramın bir varlık ya da nesne ile somutlaştırılarak simgesel bir şekilde anlatılması olarak tarif edilen alegoriye (Karataş, 2001, s. 27) karşılık gelir. Teşhis sanatının “Üzüntüm kapınızda bekliyor.” örneğinde olduğu gibi çoğunlukla kapalı istiâre vasıtasıyla yapılması istiâre ile metafor arasındaki ilişkinin bir başka boyutudur. Lakoff – Jhonson ikilisi kişileştirmeye yapılan metaforları

ayrı bir başlık altında incelemişlerdir (Lakoff ve Johnson, 2010: 58,59).

Teşbih ile ilgili olarak Veyis Değirmençay (1998)'in şu değerlendirmesi dikkate değerdir: “Beliğ teşbih Batı retoriğinde “metafor” (istiâre) olarak tanımlanmıştır. Çünkü belîğ teşbihte benzetme niyetinden ziyade istiârede olduğu gibi anlam aktarımı söz konusudur.” (s. 557). Teşbih-i belîğde teşbihin sadece ana unsurları olan “benzeyen” ve “benzetilen” kullanılırken benzetme yönü ve benzetme edatı kullanılmaz (Pala, 1995, s. 535). Lakoff ve Johnson ikilisinin ele aldığı metaforların birçoğunun yapısal olarak belîğ teşbih olduğu görülür: “Tartışma savaştır.” (2010, s. 27), “Zaman paradır.” (2010, s. 30), “Zihin makinedir.” (2010, s. 52), “Aşk bir yolculuktur (2010, s. 71), deliliktir, büyüdür, hastalıktır.” (2010, s. 76), “Emek bir kaynaktır.” (2010, s. 96).

Kelimenin gerçek manasının dışında kullanılması yönüyle bütün metaforlarda mecaz anlam söz konusudur. Metaforlarda benzeyen ile benzetilen arasındaki alakadan ortaya çıkan bir mecaz söz konusudur. Benzerliğin bulunmadığı mecazlar için metafor söz konusu değildir. Metaforunda anlam aktarımı ön planda olduğu için benzetme niyetinin geri planda olduğu belîğ teşbih, istiâre, alegori ve teşhisle metafora ulaşılır. Teşhisin çoğunlukla kapalı istiâre ile yapılması, alegorinin istiârenin bir türü olan temsili istiâreye tekabül etmesi istiâre ve metafor bağlantısının ne kadar girift olduğunu gösterir. Ancak istiârede ödünç alma, bir kelimenin anlamını geçici olarak başka bir kelime hakkında kullanma (Pala, 1995, s. 290) anlamının var olması, bunun yanında metaforunda köken itibarıyla bir şeyi bir yerden bir yere nakletme, taşıma anlamının olması, anlamın köklü olması gibi hususlar sebebiyle istiâre ve metafor kavramlarının köken bakımından başka manalara işaret ettiği ifade edilse de istiâre ve metafor kavramları aralarında özellikle dilsel metaforlar (kapalı istiâre) söz konusu olduğunda kuvvetli bir bağın varlığı aşikârdır. Bu noktada özellikle Numan Külekçi (1995)'nin kapalı istiâre hakkında söyledikleri istiâre ve metafor arasındaki bağın boyutunu gözler önüne serer:

Kapalı istiârede geniş bir hayal gücü vardır. Hayallerin hareket noktasıdır. Birtakım kelimeler birer temsil yoluyla başka manaları düşündürmekte ve hayal ettirmektedir ki bu sözlere de “hayâlî istiâre” denmektedir. Kapalı istiârelerde benzetilen soyut bir kavramsa hayâlî istiâre olur. Yani hayâlî istiâreye kapalı istiârenin bir koludur diyebiliriz. (...) Kapalı istiâre başlı başına bir düşünce tarzıdır (s. 62).

Lakoff ve Johnson’un geliştirdiği çağdaş metafor teorisi içinde yer alan kavram metaforlarının kaynak ve hedef kavram alanlarından oluştuğu görüşüne değinen Kövecses, metaforlardaki kaynak ve hedef alanların özellikleri ve aralarındaki ilişkiler üzerine şöyle bir değerlendirme yapar:

Metaforlar tipik olarak daha soyut bir kavramı hedef olarak kullanırlar, daha somut ve fiziksel bir kavramı da kaynak olarak kabul ederler. Tartışma, yaşam ve fikir kavramlarının hepsi savaş, yolculuk ve gıda kavramlarına göre daha soyut kavramlardır. Eğer bir kavramı daha iyi anlamak istiyorsak, bunu o kavramdan daha somut, fiziksel veya elle tutulur başka bir kavramı kullanarak yaparız. Fiziksel dünya ile ilgili tecrübelerimiz ve yaşantılarımız, daha soyut alanların anlaşılmasında doğal ve mantıksal bir temel olarak görev yapmaktadır. Bu nedenle, günlük yaşamda kullanılan metaforların çoğunda kaynak ve hedef alanlar yer değiştiremezler. Örneğin, yolculuktan aşk olarak veya gıdalardan fikir olarak bahsedemeyiz. Buna tek yönlülük prensibi adı verilir, yani metaforik süreç tipik olarak daha somut olandan daha soyut olana doğru gider ve bu yön değişmez. (Kövecses, 2002, s. 6).

Metaforu sadece bir söz unsuru olarak değil de bir düşünce unsuru olarak gören Lakoff ve Johnson, geliştirdikleri Çağdaş Metafor Teorisi’nde metaforik kavram (kavramsal metafor) ve bilişsel metaforu (dilsel metafor) birbirinden ayırmışlardır. Kavram metaforları dilsel metaforların gerisinde bir alt birim olarak her zaman bulunur. “Vakit nakittir.” kavram metaforunda para (somut) kaynak alanı, zaman (soyut) hedef alanı gösterir. Kaynak alana ait malumat hedef kavram alanına aktarılır. “Bana

biraz zaman ver.” derken ortaya koyduğumuz dile özgü metaforun altında “Vakit nakittir.” kavram metaforu vardır. Lakoff, Çince’deki “Aşk, yemektir.” kavramsal metaforunun “Bu aşkın tadı kalmadı.” dilsel metaforunun altında yer aldığını ifade ederek kaynak ve hedef alan kavramlarını şemalaştırmıştır (Akşehirli, 2005, para. 4). Örneklerdeki kavramsal ve dilsel metaforlara baktığımızda “Vakit nakittir.”, “Aşk, yemektir.” kavramsal metaforlarının belîğ teşbih olduğunu, “Bana biraz zaman ver.” ve “Bu aşkın tadı kalmadı.” dilsel metaforların kapalı istiâre olduğu görülür.

“Özü, bir tür şeyi başka bir tür şeye göre anlamak ve tecrübe etmek” (Lakoff ve Johnson, 2010, s. 27) olan metafor, bilinmeyen öğrenilmesinde, soyut ve karmaşık olanın berraklaşmasında, dağınık haldeki düşüncelerin toparlanıp sistemli hale getirilmesinde, düşüncenin yeniden yapılandırılarak çözüm odaklı bir yapıya kavuşturulmasında çok tesirli bir araç ve dayanak noktasıdır. Bu aracı kullanırken dikkat edilecek en önemli husus, hedef alan için doğru kaynak alanını tespit etmek ve metaforun örttüğü alanın bilincinde olmaktır.

Batı dillerinde bütün metaforik değerlendirmeler bir üst kavram olarak görülen imge çatısı altında toplanmıştır. Soyut bir kavramın onu somutlaştıran başka bir kavramla yer değiştirmesiyle oluşan imgenin çocukluğu denilebilecek geleneksel alegori bir açık istiâre türüdür. Yine en çok kullanılan metaforik yapılardan olan ve alegoriye göre daha karmaşık olan simgede ise alegoride olduğu gibi tek bir anlam kısıtlaması söz konusu değildir. Modernist imgede ise alegoride ve simgede olduğu gibi anlamın bir ayağının somut âlemde olması söz konusu değildir. Artık dış dünyanın anlamsal bağlarından soyutlanmış bir gerçeklik söz konusudur. Keza bu yeni anlayışta dış dünyadan alınan malzemeler eski dünyanın unsurları olmaktan çıkmışlardır. İmgedeki bu mutasyonla birlikte edebiyat estetiği yansıtmadan yabancılaşmaya doğru bir dönüşüme girmiştir (Ecevit, 2016, ss. 49-54). Sanatın insanı yenileyici ve dönüştürücü gücünü hissedebilmek için sanatın

nefes aldığı metaforik dünyanın tahlil edilmesi elzemdir.

2. Ayşe Kilimci'nin Aşk'a Bakışı

Ayşe Kilimci aşkı çok boyutlu olarak ele alan bir yazardır. Aşk onda bir üst tema olarak varlığını hep korumuştur. İnsanın insan ve eşya ile kurduğu bağın sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için ona göre aşka ihtiyaç vardır. Bütün eylemler ancak aşkla yapıldığında bir farkındalık oluşturabilir. Ona göre aşkla yapılmayan işlerin bir yanı hep eksiktir.

Kilimci, kendisine yöneltilen "Aşk nedir?" sorusuna şöyle cevap verir:

Aşk, kendinizi tamamen silip, bugüne kadar hiç bilmediğiniz, tanımadığımız bir insanın ayağının altında toprak olmaktır. Uzun da sürebilecek; sevgiye, dostluğa, arkadaşlığa dönüşebilecek bir şey. Diyelim ki sürmedi, bundan sonra da yeşerdiği kalpte çok güzel izler bırakabilecek bir şeydir. Âşık olunca herkes; yaşı, düzeyi, mesleği, yaşadığı çağ ne olursa olsun bir yıldız sağanağına tutulur. Bundan sonra normal olmanız, eskisi gibi kalmanız mümkün değil. O yıldızın tozlarından size de bulaşıyor, sağanak dindikten sonra da siz artık farklı, daha hoş, daha başka türlü mayalanmış bir insan oluyorsunuz (Aral, 2006, s. 120).

Kilimci, bir başak metaforuyla aşkın üç evresinden bahseder. Birinci evreyi tomurcuklanma, ikinci evreyi tanenin süt bağlaması, üçüncü evreyi ise hasat olarak adlandırır. İkinci devrede âşiksın ve sabır hükümsüzdür, haddi ve kendini aşma gündemdedir. Aşkın rüzgârın eline verildiği hasat zamanında tırpanın hükmü başlar. Aşkın kaybolup gittiği bu dönemde elde hüznün kalır. Diğer taraftan aşkın bir dönüşüme de uğrayabileceğini ifade eden Kilimci, bunu şöyle ifade eder: "Aşk; sevgiye, arkadaşlığa, 9 ay 10 gün sonra bir canlıya dönüşebilir." (Aral, 2006, s. 120).

Kilimci'ye göre erkekler aşkını buza, kadınlar yüreklerine yazarlar. Aşk kadınlar, vefasızlığı erkeklere yakıştıran yazar; erkeklerin yüzeysel, kadınlarınsa ölümüne ya da öldüresiye sevdiğini

ifade eder. Kilimci'nin öykülerinde genelde aşkın ondurmadığı kahramanlar vardır. Kahramanların kimi aşktan, kimi aşksızlıktan mustarıptır (Yücel, 2006, s. 4).

Kilimci, "Sevgili Eros" başlıklı köşe yazısında aşka dair şu değerlendirmelerde bulunur:

Ben sanırdım ki, dünyamızda aşk var diyedir bunca şarkı, şiir, gök dolusu yıldızlar, Samanyolu... Aşk var diyedir gülün usul açması, gül kokması, bülbülün gülden sebep feryadı. Gecenin solup rüzgârın esmesi, denizlerin dalgalanması, kuşların göğü çizmesi, tohumun çimlenmesi, şimşek çakması. Yerin bağrındaki ateş bile aşktandır, sanırdım. Yaşadıkça, yazdıkça bildim, aşk çoğul yazılrsa da tekil yaşanan müşkül iş imiş. Dağların diremeye takat getirmediğini insanın yüklenmesiymiş. Ansızın dünyayı fark edivermekmiş, öldürmeyen ve ondurmayanmış. İnsana özgürlük bağışlayan tutsaklıkmiş. O yoksa yanında dünyanın fin fin etmesiymiş. Bir yabancıнын gölgesini, ayağının yerdeki izini bile sevmekmiş. Sizin iş aşkın kolay faslı, sonrası zor, sonrası ağır işçilik ve yazık ki bu güzelim tango tek kişilik. Benim elim ermez, sözüm yetmez aşkı tanımlamaya, şair ne güzel anlatmış baksanıza; 'Vara iksir, vara tin, vara tılsım, vara kut/ Ha gayret, kanat takıp uçmaya ramak kaldı/ Ateş yakın, su uzak, ara yerdeki barut...' (İsmet Özel) (Kilimci, 2017, para. 7).

Kilimci, aşkla ilgili düşüncelerini kimi zaman hikâyelerindeki kahramanlar vasıtasıyla ortaya koyar. "Sadece Sevdim" adlı hikâyede ana kahraman Ezel aşkla ilgili teşbihlerle yüklü şöyle bir yorum yapar:

Aşkla sevmek buydu demek, yıldız kesmekti, neşeye gark olmaktı, dolup taşmak, bendini aşmaktı. Taşmaktı, taşmaktı... Zamandan, harpten, her şeyden çıkmış, kopuşmuş... Kim olduğunu unutmak, kaderine ve Tanrı 'ya kafa tutmaktı... Ne zor işti bu aşk, ölüm dediklerine denkti. Kendi içinde bir harpti, tüfekten yana müdafaasız kalınan meydan muharebesiydi sahi. Ayağın yerden kesilmesi, şarkı söylemek, çiçek kokuları almak harbin ortasında bile...

Bir canın ardı sıra gönlünün sökülüp gitmesiydi. Ne günahı, ne sevabı, ne seni Tanrım, hâlâ, hiç akla getirmemek. Tanrı olup göğe çıkmak... (Kilimci, 2006b, s. 282).

“Söyle Kalbim” adlı hikâyenin ana kahramanlarından Hamiyet Hanım, gençlere sınıf metaforuyla sevgi hakkında şöyle bir tavsiyede bulunur:

Sevmek, geleceğe karışmak, yarınlar kalması demek midir, insanın? Sevmek, müşkül iş... Gençlerin en çok bu bahse çalışmaları gerek. Bundan bütünlemeye kalsalar da geçseler de, kurul kararı ile de geçseler, dersi hakkıyla bilmek zorundalar. Eylül’de dönene, ite kaka sınıf geçirilene bile bi şeyler katıyor o ders (Kilimci, 2002, s. 112).

“Aktör” adlı hikâyede ana kahraman aşk üzerine yorumda bulunur:

Hayır, denedik, gördük; memleket aşkını da kadın aşkını da evlat aşkını da... Bütün aşklar fasa fiso, tiyatro aşkının, tutkusunun yanında. Esasen haksızlık ediyor gibiyim, aşk olsun da neye olursa olsun... Hayatın muhteşem bir tılsımı, bu aşk denen... İyi ki varsın aşk, yaradan iyi ki seni icat etmiş, biz fani kulların ruhu mayalansın diye. Benim, en yoksul zamanda dahi, kendime özenim de bir aşk çeşidi değil mi? Limon kolonyasıyla saçlarımı ıslatıp, sık dişli tarağımla taranmam; diş fırçalamam, ellerimi gliserinli suyla ovamam... İç cebimde hep karanfil taşımam da aşk, en azından karşımdaki kişiyi düşünmek... Biz böyle gördük efendim hiçbir işi kolay tarafından tutmadık. Kendimizi hiç salmadık. Aşkın her çeşidini de el üstü, göz nuru, baş tacı yaptık. (Kilimci, 2002, s. 70).

“Mavi Kız Mariya ile Helvacı Hamza” adlı hikâyede Mariya’nın annesi aşk üzerine yorum yapar ve kızına öğütler verir:

Annem uyarırdı durmadan: 'Aşk buca büyütme gözünde... Çok önemersen, ne çok seversen, o kadar üzer seni aşk... Yaban bir kuştur o, dik başlıların omuzuna konmayı, onu istemeyenin avucundan yemlenmeyi seçer. Bir gözün görür ise sevdiğini, diğer gözünü yum

ki, görmeyesin. Bir söyler ise dillerin, üç sussun, az söz yaraşır aşka çünküm... Bir yanını verir iken Mariya, dikkat et, öbür yarın kendinde kalsın, sen kendini ne kadar seversen aşk kuşu da seni onca sever. Bir de unutma ey mavi kız, aşk kuşu çok çabuk kanat çalar senden uzaklara... 'Neden, niye?' diye sızlanma. Kalbini ayrılığa hep tetik tut. Bir kuş, yaban bir kuş avuçta ne kadar süreyle durur ise, işte o kadardır ömrü aşkın. Adam gibi âşıklık hali çekmiş isen eğerkine, o yaban kuş uçsa da kalplerden, yerine güpgüzel bir sevmek gelir. Serinleye kalırsın... Aşk depremi sürgit olsa, bir olsa, ölümün be Mariya, ölümümüz... Ko, inceldiği yerden kopsun. Sen aşkla mayalanmış gönlünle, sevgiye dön yüzünü, e mi mavi kızım benim... (Kilimci, 2006a, ss. 146,147).

“Reçetede Aşk” adlı hikâyede yazar-anlatıcı başkalarının kolayca dillendirdiği âşık olma mevzuu ile ilgili eleştirel bir yorum yapar:

Bir gün de biri çıksa, insanlara hiç âşık olup olmadıklarını sorsa, ölçüm için canım... O tılsımı hiç tuttunuz mu? Sıkıp öldürdünüz mü o tılsımlı kelebeği, yoksa, kalbinize yağın yıldız tozuyla onun, avundunuz mu? dese... Dünyalar mı kurdunuz, aşkla dünyalar mı söndürdünüz? Turşusunu mu kurdunuz. Noterden senetler düzenleyip ‘malım bu benim’ mi dediniz? Havai fişek gibi birini yakıp birini mi söndürdünüz?... Aşkınızı, eğer âşık olma mutluluğu esirgenmemişse sizden, nerenizde taşıdınız? Herkes aşkı bir yerlerinde taşır, kimisi aklının içinde, kimisi cebinde, kimi yüreğinde... (Kilimci, 2006a, s. 112).

Kilimci’de kadın bir yazarın gözüyle gerçekçi bir perspektifte aşka bakışın kendine göre çok farklı ve zengin yansımalarının olduğu sarıh bir şekilde görülür. Ayrıca yazar, aşk kavramını ifade ederken kendisinin hayata, insana ve olaylara bakışını da dolaylı olarak ortaya koyar.

2.1. Ayşe Kilimci’nin hikâyelerinde aşk metaforu

Aşk geniş bir çerçeve içerisinde ele alan Ayşe Kilimci’nin hikâyelerinde aşkın metaforik bir

zenginlik içerisinde ele aldığı görülür. Bu zenginlikte yazarın insana ve hayata derinlemesine bakışının yanında değişik kültür çevrelerinde yaşamış olmasının payı büyüktür. Yazar, ayrıntılı gözlem yapabilme yeteneği sayesinde sıradan gözlerle görülmeyen kavramlar ve nesnelere arasındaki ilişkileri gün yüzüne çıkarıp bunları metafor malzemesi olarak kullanır.

Ayşe Kilimci'nin hikâyelerinde ortaya koyduğu aşk ile ilgili metaforlara baktığımızda çok zengin ve renkli bir dünyanın kapıları bize aralanır.

“Sevdadır Her İşin Başı” adlı hikâyede “Benzersiz, yakışsız bir aşkı gönlüme tüneyen.” (Kilimci, 1983, s. 62) dilsel metaforunun altında “Aşk bir kuştur.” kavram metaforu vardır.

“Sırma” adlı hikâyede “Kaval sesi içindeki tohumu çatlattı kızın.” (Kilimci, 1987, s. 18) dilsel metaforunun altında “Aşk bir tohumdur.” kavram metaforu ile “... içimin pınarları ondan yana çağılar,” dilsel metaforunun altında “Aşk bir pınardır.” kavram metaforu vardır.

“Gazal Hanım'ın Nakışları” adlı hikâyede “Usul usul bir türkü başlamışken aramızda,” (Kilimci, 1987, s. 92) dilsel metaforunun altında “Aşk bir türküdür.” kavram metaforu vardır.

“İndirimden Avrat” adlı hikâyede “... kalbine köz değmiş ergen kız cinlidir,” (Kilimci, 1989, s. 77) dilsel metaforunun altında “Aşk közdür.” kavram metaforu vardır.

“Deli Gönül” adlı hikâyede aşkla ilgili birçok metafor vardır. “Çok zaman önce kalbinde biçilen gelincik yüzünde açtı.” (Kilimci, 2006, s. 49) dilsel metaforu altında “Aşk bir gelinciktir.” kavram metaforu vardır. “Kalbin aşkın gelgitindeyken bile düşünüyorsun kız Gönül,” (Kilimci, 2006, s. 55) dilsel metaforunun altında “Aşk denizdir.” kavram metaforu vardır. Hikâyede tohum aşka, kalp toprağa benzetilerek bir bitki (buğday) metaforu yapılmıştır (Kilimci, 2006, ss. 58-62). “Kalpteki umucu kuş iflah olamaz.” dilsel metaforunda altında aşk umucu kuşa benzetilmiştir (Kilimci, 2006, s. 63). “Aşkına ilaç arıyordu.” (Kilimci, 2006, s. 64) dilsel metaforu altında “Aşk bir hastalıktır.” kavram metaforu vardır. “İçine saplı dikenini çekip de alası gelmiyordu hiç (Kilimci, 2006, s. 64) dilsel

metaforu altında “Aşk dikendir.” kavram metaforu vardır. “Gönülden çağlayan nehre kim set vurabilir ki neyle?” (Kilimci, 2006, s. 64) dilsel metaforu altında “Aşk nehirdir.” kavram metaforu vardır. “Aşk bir hastalıktır.” Metaforu içinde aşk; büyüye, deliliğe, yoğun bakım hastasına, aşısı olmayan hastalığa (Kilimci, 2006, s. 73), ölüme giderkenki oyalanmaya, ölümden bir şeyler kurtarmaya (Kilimci, 2006, s. 73) benzetilmiştir. Aşk, “masal, kumar, misafir bir ateş, karanlık bir orman, sıkılsa ölecek bir kuş” (Kilimci, 2006, s. 74) kavramlarıyla somut bir alana aktararak metafor oluşturulmuştur. Aşk yeryüzünün tüm çeşmelerinden su içmeye, yangınlarından geçmeye, hayat kütüğüne insanın kendini kendi eliyle yeniden yazmasına, yeniden doğmaya, yangına ve değişime (Kilimci, 2006, s. 75) benzetilmiştir. “Ben bunun müebbedini mi ödüyorum?” (Kilimci, 2006, s. 76) dilsel metaforu altında “Aşk suçtur.” kavram metaforu vardır.

“Allöfçü Muhabbet Hanım” adlı hikâyede “Gönlümdeki düğümü kendim çözeyim.” (Kilimci, 2006a, s. 102) dilsel metaforu altında “Aşk bir düğümdür.” kavram metaforu mevcuttur. Aşk, deli sulardan geçmeye benzetilmiştir (Kilimci, 2006a, s. 102).

“Reçetede Aşk” adlı hikâyede aşk; meçhul bir kuyuya, az karalı bilmeceye, nişanlılığa, herifliğe (Kilimci, 2006a, s. 107), ilaca, zehre, panzehre, tıslımlı kelebeğe (Kilimci, 2006a, s. 110), yalnızlığın karşı kutbuna, gümbürtüye, burgu gibi delici, kansız ölüme, tılsıma (Kilimci, 2006a, s. 111), yıldız tozuna, havai fişeğe (Kilimci, 2006a, s. 112) benzetilmiştir.

“Faktör Aşk” adlı hikâyede aşk; ışığa, kadın ışığa âşık pervaneye – ki burada mum – pervane metaforu söz konusudur-, erkeğin aşkı ağızdan bir çırpıda çıkan söze (Kilimci, 2006a, s. 120), aşk açlığa, örgüt evinde patalyan bombaya, hamile kadının sokak ortasında açlıktan bayılmasına ve resmi nikâha (Kilimci, 2006a, s. 120) benzetilmiştir.

“Çöpkıran” adlı hikâyede aşk yine bir hastalık metaforuyla anlatılmıştır. Metafor oluşturulurken aşk; enfarktüse (Kilimci, 2006a, s. 129), deliliğe,

felce (Kilimci, 2006a, s. 130), koleraya (Kilimci, 2006a, s. 136) benzetilmiştir.

“Mavi Kız Mariya ile Helvacı Hamza” adlı hikâyede aşkın vuslata ermesi Miraç metaforuyla (Kilimci, 2006a, s. 143) anlatılırken, aşk da yaban bir kuşa (Kilimci, 2006a, s. 146) benzetilmiştir.

“Hükümet Onaylı Sevginin Zabta Alındığının Hikâyesidir” adlı hikâyede “Sol yanımda bir cenk var, ama bunu nasıl söylemeli?” (Kilimci, 2006a, s. 163) dilsel metaforu altında “Aşk bir savaştır.” kavram metaforu yer alır. Hikâyede aşk; masala, halta, muhtar seçimi gibi mühim bir işe (Kilimci, 2006a, s. 163) de benzetilir.

“Yeni Moda Aşklar Destanı” adlı hikâyede aşk; sınır taşına, yanmaya, yanlış bir mayaya, kıvılcıma, evrensel bir yanışa, amansız bir mücadeleye (Kilimci, 2006a, s. 196), gayya kuyusuna (Kilimci, 2006a, s. 199), gemiye, insana özgürlük bağışlayan tutsaklığa (Kilimci, 2006a, s. 216), masala ve gize, (Kilimci, 2006a, s. 217) benzetilmiştir. Aşkın kokusu turunca, sevmek rüzgâra (Kilimci, 2006a, s. 218); âşık olma mayına basmaya, aşk masala, aşk masalını yaşamak meydan ateşine gözünü kırpmadan atlamaya (Kilimci, 2006a, s. 219) benzetilmiştir.

“Yeniçeri’nin Güvercinleri” adlı hikâyede aşk; cenge (Kilimci, 2002, s. 20), deli olmaya, kendinde olmaya, fuzuli işe (Kilimci, 2002, s. 28), binaya, dermana, ilme, ibadete (Kilimci, 2002, s. 29), sarmaşığa (Kilimci, 2002, s. 31) benzetilmiştir.

“Marika” adlı hikâyede aşk; ateşe, (Kilimci, 2002, s. 57), depreme, mayaya (Kilimci, 2006, s. 61), rüzgâra ve demir leblebiye, (Kilimci, 2002, s. 62) benzetilmiştir.

“Aktör” adlı hikâyede aşk; tılsıma, baş tacına, sanata (Kilimci, 2002, s. 70), imtihana (Kilimci, 2002, s. 71), gürze (Kilimci, 2002, s. 78) benzetilmiştir.

“Kocana Görücü Geldi” adlı hikâyede “Gözlerinin içindeki iğne ucu kadar pırıltıdan bildim ki bir gönül kırğınıydın sen. Ben avuturdum ama yaran kimden idiyse, sarardım. Avutulmuyormuş bildik... Ateşinin üstü taş örtüsüyle örtülmüş yanardağlar gibi tıpkı, arada bir ateş taşıp akarmış,

öğrendik...” (Kilimci, 2002, s. 99) dilsel metaforlarının altında “Aşk bir yaradır.” ve “Aşk bir yanardağdır.” kavram metaforları mevcuttur.

“Söyle Kalbim” adlı hikâyede “İçimde bir yerler ama... İçimde bir yer hep kanadı, usul usul...” (Kilimci, 2002, s. 111) dilsel metaforunun altında “Aşk bir yaradır.” kavram metaforu vardır.

“Yedekli” adlı hikâyede “Rüzgâr çeşitlerini sormuyorum, insanın kalbinde esen, başında esen rüzgârlardan haberin var mı?” (Kilimci, 2002, s. 125) dilsel metaforunun altında “Aşk bir rüzgârdır.” kavram metaforu vardır.

“Polis Bilir” adlı hikâyede aşk; kabahate, pula (Kilimci, 2006: 146), içli köfteye ve fıstıklı yeşile (Kilimci, 2002, s. 148) benzetilmiştir.

“Milletler Fotoğrafhanesi” adlı hikâyede aşk; moda, (Kilimci, 2002, s. 156), aşya, (Kilimci, 2002, s. 157) ve savaşa, (Kilimci, 2002, s. 158) benzetilmiştir. Hikâyede “Enfarktüs şansı gibidir aşk. Nerede olur, ilkinde mi gidersin, yoksa titrek titrek yaşar, önünde sonunda mı gidersin bilinmez onunda, ama hiç değilse hasarlı da olsa, sokakta da kalsan yaşarsın.” (Kilimci, 2002, s. 153) dilsel metaforunun altında “Aşk bir hastalıktır.” kavram metaforu vardır. “Yok canım olsa olsa depremdir. Nerde, kaç şiddetinde vuracağı bilinmez onun da, ama hiç değilse, hasarlı da olsa, sokakta da kalsan yaşarsın...” (Kilimci, 2002, s. 153) dilsel metaforunun altında “Aşk bir afetdir.” kavram metaforu vardır. “Elsa için Enver Bey ney? Tüccara neversim diler gibi sevdi, okşadı, parasını aldı, attı öte yana adamı.” (Kilimci, 2002, s. 157) dilsel metaforunun altında “Aşk ticarî bir eşyadır.” kavram metaforu vardır.

“Yakamoz” adlı hikâyede aşkın kalpte coşması baraj kapaklarının açılmasına, (Kilimci, 2006b, s. 214), Hayat’ın aşk hususundaki mücadelesi cenge, İskender’le Hayat’ın aşkı masala (Kilimci, 2006b, s. 231) benzetilmiştir.

“Sadece Sevdim” adlı hikâyede aşk; nehre (Kilimci, 2006b, s. 247), kaynayan su gözesine, sele (Kilimci, 2006b, s. 253), ödüle, ölüme, kor ateşe; aşk acısı sancıya (Kilimci, 2006b, s. 259) benzetilmiştir. Hikâyede aşk; yaman bir işe, serin sulara dalar gibi ürpermeye, ortalık kan, barut kokarken çiçek kokuları almaya (Kilimci, 2006b,

s. 261), kalbin işgaline, en zor yüke, çat kapı gelen saygısız misafire (Kilimci, 2006b, s. 269), çiçek kokulu bir rüzgâra, gecenin gündüz olmasına, rüzgârın esmesine, kalbin çimlenmesine, sızı veren bir bakışa (Kilimci, 2006b, s. 276), kör düğüme (Kilimci, 2006b, s. 278), masala (Kilimci, 2006b, s. 279), bent aşmaya, taşmaya, kadere kafa tutmaya, tüfekten yana müdafaasız kalınan meydan savaşına, şarkı söylemeye (Kilimci, 2006b, s. 282), harbin ortasında çiçek kokuları almaya, Tanrı olup göğe uçmaya; günahı, sevabı, Tanrı'yı akla getirmemeye (Kilimci, 2006b, s. 282), ağır bir imtihana (Kilimci, 2006b, s. 284) benzetilmiştir. Hikâyede aşk heyecanı; kalpte havalanan kelebeklere (Kilimci, 2006b, s. 263) ve şelaleye (Kilimci, 2006b, s. 267) benzetilmiştir.

“Sadece Sevdim” adlı hikâyede yazar çiğ damllarından yoğurt mayalanması ile aşk arasında orijinal bir metaforik ilişki kurmuştur:

Bize sunduğun ömürler ve şu güzelim dünya için nasıl hamd edeydik? Harbin ortasındaydık, ama gül yaprağı üstünde çiğ damlları domurmaktan geri kalmıyordu işte. Hayat bütün ihtişamıyla sürüyordu. O çiğ damllarını süte salarmış nenem, yoğurt mayası diyerekten, yoğurt da tutarmış, kaskatı. Bu sevmek iki çiğ damlası, sanki benim ruhumun mayası. Halk ediliğime borcumu böyle ödediğime razı mısın? (Kilimci, 2006b, s. 284).

“Pembe Tren” adlı hikâyede çoğunlukla kalp atışını dinlemek için kullanılan stetoskopa aşk barometresi denilerek önce aşkla hava basıncını ölçen barometre arasında bir metaforik ilişki sağlanmış, sonrasında da bu metaforla stetoskop arasında aşk üzerinden ikinci bir metaforik bir ilişki kurulmuştur. Hikâyede ayrıca aşk, berekete (Kilimci, 2016b, s. 32) benzetilmiştir.

Sonuç

Kadim bir tema olan aşk üzerine söylenenler çok geniş bir metaforik dünya oluşturur. Aşk olgusunun çok katmanlı ve değişken bir yapıya sahip olmasından dolayı ifade edilirken çok zengin ve renkli metaforlar kullanılır. Değişkenleri bu kadar çok olan aşkın ifadesinde zerreden küreye kadar çeşitli kaynak alanlardan faydalanılır. Aşkı çok yönlü olarak ele alan Ayşe

Kilimci, aşkla ilgili orijinal metaforlar ortaya koyar. Aşkın hallerini, aşkın insan üzerindeki etkilerini, sevgiye dönüşümünü, aşk adına yapılanları, aşkta kadın erkek farkını, aşkın olmazsa olmazlarını, en ince katmanlarını, başlangıcını, gelişmesini, sükût bulmasını, kazandırdıklarını ince metaforlarla anlatır. Kelimelerle oynamayı seven, bir söz ustası, söz büyücüsü olarak gösterilen Kilimci'ye göre aşkta vuslata erişilme bile aşk insanı süsler, başkalaştırır, zenginleştirir, güzelleştirir ve yeni bir insana dönüştürür. Kilimci'nin bu geniş çerçevede içinde aşkı yeknesaklığa düşmeden anlatabilmesinin özünde ayrıntıya önem veren yapısının metaforik bir bakış açısıyla ifade edilmesi vardır. Yazar, aşkı gerek kelime ve cümle seviyesinde gerekse alegori düzeyinde metaforlarla ifade ederken kaynak alandaki verileri -kelimeleri, deyimleri, halk deyişlerini, anekdotları vb.- öyle usta bir şekilde hedef alana aktarır ki okur vakanın sürükleyiciliği içinde taşı gediğine koyma deyiminiyle anlatılabilecek bir hisle metaforun açtığı pencereden gerçeği temaşa eder. Kilimci, hikâyelerinde aşkı ele alırken tek bir pencereden bakmamıştır. Aşka çok boyutlu bir şekilde baktığı için metaforun örttüğü noktaları bir başka metaforla gün yüzüne çıkarmıştır. Aşkı kimi hikâyelerinde ışık, masal, rüya, kelebek, kuş gibi müspet metaforlarla anlatırken kimi hikâyelerinde hastalık, zehir, sancı, depresyon, ölüm gibi menfi metaforlarla anlatarak müspet metaforlarla örtülen aşkın görünmeyen taraflarını da ortaya koymuştur.

Kaynakça

- Akşehirli, S. (2005). *Çağdaş metafor teorisi*. www.ege-edebiyat.org/docs/257.doc. [17.08.2017] adresinden erişilmiştir.
- Andaç, F. (1999). *Öykücünün kitabı*. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Andaç, F. (2004). *Edebiyatımızın kadınları*. İstanbul: Dünya Yayıncılık.
- Aral, S. (2006). Yeni Moda Olmayan Aşklar. *Ulusoy Travel Dergisi*. 107, 118-120.
- Değirmençay, V. (2011). Teşbih. *İslam Ansiklopedisi* (cilt. 40, ss. 556-557). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2016). *Türk romanında postmodernist açılımlar*. 10. bs. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Harmancı, M. (2012). *İslâm felsefesinde metaforik üslup*. Ankara: Hece Yayınları.
- Hepçilingirler, F. (2013). *Öyküyü okumak*. İstanbul: Okuryazar Yayınevi: 145-162.
- Karataş, T. (2001). *Ansiklopedik edebiyat terimleri sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Kilimci, A. (1976). *Yapma çiçek ustaları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kilimci, A. (1983). *Sevdadır her işin başı*. İstanbul: Kaynak Yayınevi.
- Kilimci, A. (1987). *Sevgi yetimi çocuklar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kilimci, A. (1989). *Gül bekçisi / Eylül arifesi mektuplar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kilimci, A. (2002). *Mucize var mıdır Memet abla?*. İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Kilimci, A. (2006a). *Yeni moda aşklar*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kilimci, A. (2006b). *Şu ölüm dedikleri*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Kilimci, A. (2017). *Sevgili eros*. <http://www.serbestiyet.com/yazarlar/ayse--kilimci/sevgili-eros-762707> adresinden erişilmiştir.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor – a practical introduction*, New York: Oxford University Press.
- Küleççi, N. (1995). *Açıklamalar ve örneklerle edebi sanatlar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (2010). *Metaforlar hayat, anlam ve dil*. (Gökhan Yavuz Demir, çev.) 2. bs. İstanbul: Paradigma Yayıncılık. (Orijinal çalışma 2003'te yayımlanmıştır.)
- Nişanyan, S. (2004). *Sözlerin soyağacı*. 3. bs. İstanbul: Adam Yayınları.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik divan şiiri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yücel, E. (2006, Nisan 5). Erkekler Aşkını Buza Yazar Kadınlar Taşa. *Yeni Şafak Kitap*. 4, 4.